

INSON ONGINING TARAQQIYOTI VA ONGSIZLIK JARAYONLARINING PSIXOLOGIK MOHIYATI HAMDA ULARNING O‘ZARO BOG‘LIQLIGI

ADPI Filologiya fakulteti

O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi

1-bosqich talabasi

Abdusalomova Guljahon

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson ongining taraqqiyoti va ongsizlik jarayonlarining psixologik mohiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Ongning shakllanishi va rivojlanishi, shuningdek, ongsizlikning inson xulq-atvori va psixik faoliyatdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, ong va ongsizlik o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik hamda ularning shaxs rivojlanishiga ta’siri psixologik yondashuvlar asosida ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: ong, ongsizlik, psixika, shaxs rivojlanishi, psixologiya, motivatsiya, xulq-atvor.

Аннотация: В данной статье анализируется психологическая сущность развития человеческого сознания и процессов бессознательного. Рассматриваются формирование и развитие сознания, а также роль бессознательного в поведении и психической деятельности человека. Также изучается взаимосвязь сознания и бессознательного и их влияние на развитие личности на основе психологических подходов.

Ключевые слова: сознание, бессознательное, психика, развитие личности, психология, мотивация, поведение.

Annotation: This article analyzes the psychological essence of human consciousness development and unconscious processes. It examines the formation and development of consciousness as well as the role of the unconscious in human behavior and mental activity.

The interrelationship between consciousness and the unconscious and their impact on personality development are also considered based on psychological approaches.

Key words: consciousness, unconsciousness, psyche, personality development, psychology, motivation, behavior.

Inson psixikasi murakkab va ko'p qatlamli tizim bo'lib, uning asosiy tarkibiy qismlaridan biri ong va ongsizlik jarayonlaridir. Ong insonning borliqni anglash, uni tahlil qilish, maqsad qo'yish va faoliyatni ongli ravishda boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. Ongsizlik esa inson psixikasida bevosita ong nazoratidan tashqarida kechadigan, biroq uning xulq-atvori, hissiy holati va qarorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan jarayonlar majmuasidir. Zamonaviy psixologiyada ong va ongsizlik muammosi shaxs rivojlanishini tushuntirishda muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Chunki insonning kundalik faoliyatida qabul qiladigan ko'plab qarorlari faqat ongli tahlil natijasi emas, balki ongsiz motivlar va ichki kechinmalar bilan ham bog'liqdir. Shu nuqtai nazardan, ong taraqqiyoti va ongsizlik jarayonlarining o'zaro bog'liqligini o'rganish inson psixikasining ishlash mexanizmlarini chuqurroq tushunishga yordam beradi hamda shaxs rivojlanishining psixologik asoslarini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Inson ongining taraqqiyoti va ongsizlik jarayonlari psixologiya fanining eng murakkab va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ong inson psixikasining oliy darajasi bo'lib, u borliqni aks ettirish, uni anglash, tahlil qilish va faoliyatni maqsadga muvofiq boshqarish imkonini beradi. Ongning shakllanishi va rivojlanishi biologik omillar bilan birga, ijtimoiy muhit, madaniyat, til va ta'lim jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Inson tug'ilgandan boshlab asta-sekinlik bilan atrof-muhitni sezish, idrok etish va unga javob qaytarish orqali ongli faoliyat sari rivojlanadi. Ong taraqqiyoti jarayonida eng muhim omillardan biri bu nutqdir. Nutq insonning fikrlash jarayonini shakllantiradi va mustahkamlaydi. So'z orqali inson o'z fikrini ifodalaydi, boshqalar bilan muloqot qiladi hamda o'z ichki dunyosini tartibga soladi. Shu sababli til va ong o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud. Til rivojlangan sari ong ham chuqurlashadi va murakkablashadi. Bundan tashqari, mehnat faoliyati ham ong taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi, chunki mehnat jarayonida

inson rejalashtirish, tahlil qilish va natijani oldindan ko‘ra bilish kabi ongli jarayonlarni amalga oshiradi. Ongning yana bir muhim xususiyati refleksiya, ya’ni o‘z-o‘zini anglash qobiliyatidir. Refleksiya insonning o‘z xatti-harakatlarini tahlil qilishi, ularni baholashi va zarur hollarda tuzatish kiritishini ta’minlaydi. Bu esa shaxs rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Ong taraqqiyoti jarayonida inson nafaqat tashqi dunyoni, balki o‘z ichki dunyosini ham anglay boshlaydi. Ongsizlik esa inson psixikasining ong nazoratidan tashqarida ishlaydigan qismidir. U inson xulq-atvoriga sezilmas darajada ta’sir ko‘rsatadi, lekin ko‘plab holatlarda uning harakatlari va qarorlarida muhim rol o‘ynaydi. Ongsizlik tushunchasi psixologiyada, ayniqsa psixoanaliz yo‘nalishida keng o‘rganilgan bo‘lib, Zigmund Freydning nazariyasiga ko‘ra, inson psixikasi uch qatlamdan iborat: ong, ong osti va ongsizlik. Freyd ongsizlikni psixikaning eng katta va eng ta’sirchan qismi deb hisoblagan. Ongsizlik tarkibiga instinktlar, avtomatik harakatlar, yashirin xotiralar, tushlar va ichki konfliktlar kiradi. Masalan, inson ba’zi vaziyatlarda o‘zi bilmagan holda muayyan reaksiyalarni namoyon qiladi. Bu holatlar ko‘pincha oldingi tajriba, hissiy kechinmalar yoki bostirilgan xotiralar bilan bog‘liq bo‘ladi. Shuningdek, tushlar ham ongsizlikning ifodasi sifatida talqin qilinadi, chunki ular insonning ichki istaklari va qo‘rquvlarini ramziy tarzda aks ettiradi. Ong va ongsizlik o‘rtasida uzviy bog‘liqlik mavjud bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiruvchi tizim sifatida faoliyat yuritadi. Ong inson faoliyatini nazorat qiladi, rejalashtiradi va boshqaradi, ongsizlik esa bu jarayonlarga yashirin ta’sir ko‘rsatadi. Ko‘plab psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, insonning qaror qabul qilish jarayonida faqat ongli tahlil emas, balki ongsiz motivlar ham muhim rol o‘ynaydi. Masalan, inson biror qarorni qabul qilayotganda u o‘z sabablarini mantiqan tushuntirishi mumkin, lekin asl motivlar ko‘pincha ongsizlikda shakllangan bo‘ladi. Bu holat “ratsionalizatsiya” deb ataladi, ya’ni inson o‘z ongsiz qarorlariga ongli asos topishga harakat qiladi. Bundan tashqari, stress va kuchli hissiy holatlar vaqtida ongsizlik ustunlik qiladi va insonning xatti-harakatlarini bevosita boshqaradi.

Zamonaviy psixologiyada kognitiv va neyropsixologik tadqiqotlar ham ongsizlikning mavjudligini tasdiqlaydi. Miya faoliyatini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab qarorlar ongli ravishda qabul qilinishidan oldin miya tomonidan allaqachon “tayyorlab qo‘yiladi”.

Bu esa ongsizlik jarayonlarining inson hayotidagi ahamiyatini yanada kuchaytiradi. Shu bilan birga, ong va ongsizlik o'rtasidagi muvozanat shaxsning psixologik barqarorligi uchun muhim hisoblanadi. Agar ongsizlik jarayonlari haddan tashqari kuchaysa, inson o'z xatti-harakatlarini nazorat qila olmay qolishi mumkin. Aksincha, faqat ongga tayanish ham psixik zo'riqishga olib keladi. Shuning uchun sog'lom psixik rivojlanish ong va ongsizlik o'rtasidagi muvozanatga asoslanadi.

Inson ongining taraqqiyoti va ongsizlik jarayonlari psixologik jihatdan o'zaro chambarchas bog'liq murakkab tizimni tashkil etadi. Ong insonning borliqni anglash, fikrlash, rejalashtirish va faoliyatni boshqarish imkonini beruvchi oliy psixik jarayon bo'lsa, ongsizlik esa uning nazoratidan tashqarida kechadigan, biroq xulq-atvor va hissiy holatlarga kuchli ta'sir ko'rsatuvchi ichki psixik mexanizmdir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, inson xatti-harakatlari faqat ongli qarorlar asosida emas, balki ongsiz motivlar, tajribalar va ichki kechinmalar ta'sirida ham shakllanadi. Shu bois ong va ongsizlikni bir-biridan ajratilgan emas, balki o'zaro ta'sirda ishlaydigan yagona psixik tizim sifatida qarash lozim. Ong taraqqiyoti shaxsning ijtimoiylashuvi, nutq, tafakkur va refleksiya bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning rivojlanishi insonning o'zini va atrof-muhitni chuqurroq anglashiga olib keladi. Shu bilan birga, ongsizlik jarayonlari inson psixikasining yashirin, ammo juda faol qatlamini tashkil etib, ko'plab qarorlar va hissiy reaksiyalarda muhim rol o'ynaydi. Xulosa qilib aytganda, ong va ongsizlikning o'zaro bog'liqligini o'rganish inson psixikasini to'liq tushunish, shaxs rivojlanishini tahlil qilish hamda psixologik muammolarni ilmiy asosda hal etishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. (2019). Psixologiyaga kirish. Harcourt Brace Jovanovich.
2. Freud, S. (2018). Tushlarning talqini. Basic Books.
3. Jung, C. G. (2017). Inson va uning ramzlari. Dell Publishing.
4. Myers, D. G. (2020). Psixologiya. Worth Publishers.

5. O'gilxontolibjonovna, V. (2023). Axborot muhiti yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta'sirini tadqiq etishning metodik jihatlari. Современное образование (O'zbekiston), (11 (132)), 15–22.
6. Vaxabova, O'g'ilxon Tolibjonovna. (2024). Globallashuv sharoitida axborot muhitining yoshlar ijtimoiy normalari shakllanishiga ta'sirining psixologik jihatlari. Современное образование (O'zbekiston), (12 (145)), 46–51.
https://doi.org/10.34920/so/vol_2024_issue_12_6
7. Karimova, V. M. (2018). Psixologiya. Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi nashriyoti.
8. G'oziev, E. G. (2017). Umumiy psixologiya. Toshkent: O'qituvchi.
9. Davletshin, M. G. (2016). Yosh davrlari psixologiyasi. Toshkent: O'qituvchi.